

Зоряна Зінь

СПРАВИ ЗЕМНІ

СОНЯЧНІ ЗАЙЧИКИ

Маленькою дівчинкою любила ловити сонячні зайчики. Вони часто відбивалися від вікон протилежного корпусу інтернату на стелі їх спальні. Ловити зайчиків виходило під час після обіднього сну. Звичайно, що вона, маленька дівчинка не намагалася дертися по стінах тоді, коли всім потрібно було спати. Та й за непослух її б обов'язково могли покарати — посадити на весь день до темної комірки, що знаходилася у підвалі. А вона так боїться павуків. Дівчата ще й розказували, що там водилися щурі. А щурів вона не просто боялася, вони довгий час переслідували її у снах. Довго...

Пам'ятає, як її маленькою мама зачинила у сараї на кілька днів, бо гуляла із своїми друзями. Кинула їй кусень черствої булки й залишки «Кока-коли» і замкнула.

— Тільки писни — приб'ю! — такими були її слова.

Вдень Оксанка чатувала на тварюк і полохала їх якоюсь палицею. Та так довго вона не могла не спати. Їй тоді було лише чотири рочки. Мама

гостила своїх знайомих кілька днів. Крики, галас, гучна музика приглушували її плач, на щось більше годі було рішитися, бо добре пам'ятає, як минулого разу її побили. Вона тихенько плакала й голосно стукала палицею об якогось старого баняка. Зрештою, дівчинка заснула. Прокинулася від того, що її щось лоскотало біля вушка, а потім щось хрумнуло й вухо страшенно заболіло.

— Ай! Аяй!! — зарепетувала Оксанка.

Вона кинулася на рівні ноги, махала руками, а її щось міцно тримало за вушко. Якось вона збила ручками те, що так міцно вчепилося у її тільце й побачила щура з вишкіреними зубами. Дівчинка затулила личко й стала несамовито верещати. Та й що з цього? Хіба хто міг вчути голос малої дитини? Коли музика лунала так, що її було чути й тут, у старому сарайчику, а сусідів у них не було, бо жили на краю селища. Тільки того, що тварина таки налякалася й втекла у свої закамарки. З вушка капала кров. Мала ще більше стала кричати й плакати. Коли нарешті матуся опам'яталася, то, мабуть, минуло днів зо два. За цей час щур навідувався кілька разів, але Оксанка вже не спала, була наготові й товкла палицею будь по чому. Ще довго по тому вона не могла спати, кидалася на ліжку, щось вигукувала й ридала до нестями, а потім засинала й могла довго не прокидатися.

— Та вставай вже, триклята дитино! —

будила мама. — Підеш до бабусі. Вмийся й вбери чисту сукенку. Нечепура!

Хапонула дитину в цупкі обійми й ну чесати волосся. Не чесала, а висмикувала кучерики. Від матусі несло чимось таким смердючим, що вона, Оксаночка, відвертала своє личко.

— Що з вухом!? — гаркнула й продовжувала тягнути за волосся.

— Н-не-знаю, — поволі промовила Оксаночка.

— Гидота! Іди і помий вуха! Помийниця!

Дівчинка боялася рухати поранене вушко. Воно взялося струпом й нестерпно боліло. Прикрила волосячком рану. Мама чекала її на вулиці.

— Рухайся! Часу в мене нема!

Дорогою йшли мовчки. Оксанка ловила свіжий подих вітру, дивувалася білому світу й була щаслива, дарма, що прийдеться пережити ще одну неприємність: зустріч мами й бабусі. Колись вони жили всі разом: Тато, мама бабуся. А коли тато помер, то бабуся пішла від них геть, бо мама не любила її. Дім, у якому вони жили належав мамі. Бабуся часто плакала, а потім оселилася у знайомій й платила їй гроші за проживання. Зараз Оксанка розуміє що до чого, а тоді... Ці зустрічі були завжди неприємними. Оксанка не все розуміла про що так сердито казали жінки одна одній. Мама

сердито махала рукою і йшла геть, а бабуся тішилася своєю маленькою пташечкою.

— А що з тобою, рибонько? — ввечері спитала бабуся, розчісуючи її на ніч.

— Щур вкусив, — мовила рибонька.

— Як!?

Бабуся кинулася до світла з дитиною. Швидко стала збирати своє внуча й відвезла до лікарні. Лікар навіть довго не оглядав розятреної рани, що гноїлася і зразу призначив операцію:

– Іншої ради не бачу.

Згодом маму позбавили батьківських прав і Оксаночка стала сиротою. Коли не стало її старенької бабусі, а за маму годі було й думати, бо жодного разу за останні два роки вона не згадала за донечку. Дівчинку віддали до інтернату. «Неповносправна»- такий вирок було написано на її лікарняній картці. То нічого, що вона лише трохи недочувала, її записали до школи — інтернату для глухих. Вивчила мову жестів, але хто буде звертати увагу на дитину-каліку? Оксанка вчилася як могла. Тиха година була таки тихою. Усі дітки лягали у свої казенні ліжечка, чемно прикривали оченята й спали чи лежали до того часу, поки їх нянечки не будили. Дівчинка ж заснути не могла, бо її тиха година не була вже й такою тихою. Часто вона чула, як директор інтернату сварив працівників, і веселощі колективу чула також. Щодня усі

працівники збиралися за круглим столом і обідали. Їх обідні перерви нагадували мамині посиденьки з друзями, от тільки музики тут не було. Оксанка лежала і мріяла, інколи її мрії переривали веселі сонячні зайчики від вікна навпроти. Вітерець колихав вікно й воно рухалося, відповідно й зайчики стрибали по стелі, а Оксаночка ловила їх поглядом. Вона наперед знала куди помчить отой зайчик, бо за кілька літ такого «полювання» вона стала досвідченим мисливцем.

Після закінчення школи віддали їй на комбінат ліпити коробки під парфуми. Не чула цих запахів ніколи, але уявляла якими ж мають бути жінки, що купують такі дорогі парфуми. Ліпила б довго такі коробочки, але комбінат збанкрутував, а новий власник вимів усіх на вулицю, ще й поганою мітлою погнав з гуртожитка, дарма, що закон каже. Гроші- зараз є основним законом. Не знайшли правди ні у суді, ні у людей. Хто куди міг там і влаштувався. Пішла Оксана шукати долі та не знайшла. Батьківський будинок згорів і мама також. Си-ро-та! Тепер справжня си-ро-та і бомж! Блукала вокзалами. Таких як вона ганяли собаками, викликали на них міліцію. Випадок звів із добрими людьми- взяли мити вікна й підлогу. Глуха- це добре, не почує того, що не потрібно.

Тепер ловила сонячних зайчиків у вітрині великого магазину. За здоровенною шибою

вирувало життя. Хтось проходив мимо й навіть не заглядав на широкі вітрини, щоб не розпалювати ні своєї уяви, ні своєї злості. Хтось зупинявся й заглядав через вікна у зал. Вона продовжувала ретельно ловити блиски сонця у власноруч вимитих вікнах. Терла шматиною скло й усміхалася життю. А воно вирувало навкруг усмішками молодих дівчат і хлопців, поважних панів і пань, веселої дітвори й Оксанка усміхалася сонцю, мружачи великі сіро- блакитні очі. Вона знає, що сонце не ділить людей ні на багатих, ні на бідних, всі під ним рівні, всіх гріє, усім дарує тепло.

Любила сонце, бо й воно любило її. Життя бігло струмочком. Оксанка геть подорослішала. Вийшла заміж. А от чи була щаслива коли-небудь, то навіть і не знає.

Весняне сонце заgravало із легким вітерцем. Молодь випурхнула на вулиці старезного міста. Вітер бавився з чубами молодиків, губився у кучерях дівчат, заплутувався, виривався із напарфумених пасм й зникав у вишині голубого неба. Білі хмари відбивалися у шибках вітрин й шибках вікон квартир. Пустун-вітерець заgravав із кватирками, вигойдувався на скрипучих віконницях. Старезні кватирки ловили сонце й пускали сонячні зайчики в очі перехожих.

До блиску начищені вітрини відбивали ясно-голубе небо, ловили оті зайчики й пускали у

глиб магазинів та кав'ярень. Місто ожило. Групи молодих людей прогулювалися й шукали нових знайомств.

— Диви! Якась красуня махає нам.

— Чому нам?

— Це, напевне, твоя знайома.

— А у мене знайомих серед модельок немає.

— Що ж так?

— Пхе, хлопці, це ж можна виправити!

Групка студентів зупинилася навпроти магазину. Дівчина у вітрині продовжувала махати до них рукою й усміхатися.

— Хлопці, так чия ж то знайома?

— Ха! То твоя напевне, а ти так вдаєш.

— Точно, це він наполог прийти на цю площу.

— Та ну вас!

Вони глянули один на одного.

— Ну, що йдемо?

— Так!!! — дружно обізвалася ватага.

Зі сміхом кинулися переходити дорогу. Підійшовши до вітрини, вони побачили, що дівчина просто мила вікно, вона ретельно протирала шибу й її рухи нагадували помах руки як заклик. Дівчина була зосередженою. Сонце відбивалося у шибці вікна через дорогу. Кватирка пускала сонячного зайчика на молоде змарніле обличчя й дівчина, примруживши очі, продовжувала терти скло. Хлопці голосно засміялися. Вона показала їм язика

й махнувши рукою «Йдіть геть!» продовжувала свою роботу. Була сердита, бо не одна зграйка хлопців підбігала до вітрини сьогодні, а вона почувалася ніяково через їх реготи. Вітерець розгойдував вікно навпроти й сонячний зайчик ловив її обличчя й зазирає у сіро-блакитні очі.

Дівчина втомлено усміхнулася сама до себе: «Все, на сьогодні все!» Брала сьогоднішню зарплатню й рахувала на що може витратити ці гроші. «Пачка макаронів, масло чи олія? Пів хлібини й троє яєць! От і увесь заробіток!» Сьогодні ще так-сяк перебуде, а завтра? Де вона завтра знайде гроші? Стріпонула важкі думи й прошмигнула до магазинчика навпроти. А чого ж йти кудись? Вона живе поруч, у сусідньому під'їзді. Зручно сьогодні вийшло, з дому і на роботу.

Піднімається обережно темними сходами свого старезного під'їзду. Сходинок риплять з кожним її кроком. Тихо відкриває старенькі двері. Ще тихіше заходить до квартири й у коридорчику власного помешкання легка усмішка зникає й ховається десь на дні серця.

— Що, лахудро, прибилася додому!?! — почувся голос її половинки, хм, половинки...

Колись це була її справжня половинка, принаймі вона так вважала. По шлюбі ще рік-два жили непогано. Вона вчилася, батьки чоловіка допомагали чим могли, а потім батьків нестало...

Згодом він втратив роботу. Шукав і не знайшов гідної себе. Запив. І з цього часу все покотилося шкеребеть... Давно б покинула, пішла б світ за очі, але кому вона потрібна? Часом мріяла, щоб він ніколи не повертався із своїх загулів. А часом шкодувала його... Влаштуватися на постійну роботу не могла, але час від часу підзаробляла тим, що мила вікна, прибирала у квартирах.

— Де так довго вешталася!? — злісно засичав.

— Я на роботі була.

— На роботі! Я все бачив, на якій роботі ти була! Повія!

— Не смій так розмовляти зі мною!

— Я!? Не смій? — забелькотів чоловічий голос. — Та я тобі зараз як посмію!..

До неї підстрибнуло щось, що колись називалося чи могло б називатися чоловіком. Худе, бліде, з темними колами під очима. Воно, оце, тремтіло й плювалося. Його руки з посинілими пальцями й проштриканими венами потягнулися до її молодого вимученого тіла від постійного недоїдання й виснажливої роботи. Дівчина мовчки відступила до дверей.

— Стій, паскудо! Куди тікаєш!? Ти думаєш я не бачив як ти заgravала з перехожими? Та увесь день я спостерігав за тобою, зміюко! Гроші давай!

— Грошей немає. Я купила харчі,- її голос затремтів.

— Ти купила харчі!? А мені що?! Здихати!?
Ти хочеш, щоб я здох?! Гроші давай! Лахудра!

З кулаками він кинувся на неї й повалив на підлогу. Бив мовчки. Ногами. Будь-куди. В живіт, голову, обличчя. Вона не кричала, не просила про допомогу. А хто прийде? Старенькі сусіди, які уже давно й забули як вона виглядає, бо бояться його. Він гамлесив ногами по молодому тілу й сопів як міх, а в сіро-блакитних очах застигали сонячні зайчики, що загубилися там ще за дня...

ПТАШЕЧКА

Молоденьке й тендітне дівча вирвалося із лабет сірої буденщини- віддаленого життя у горах. Воно крокувало незнайомими вуличками старезного міста. Сірі непривітні кам'яниці лякали дівчину. Атланти, що підпирали старезні балкони, й грації, що визирали з-за колон порталів, проводжали застиглим й байдужим поглядом оте довгоноге розгублене дитя природи. Вузька вуличка вихлюпнула її на широкий проспект, який заливало світло нового, щойно народженого, дня. Мокра бруківка блищала й видавалося, що це тихе плесо річки. Та ні, он стара двірничка мете посеред отого грайливого потоку. Дівчина зупинилася у повній розгубленості: «Куди йти?»

— Заблукала? — озвалася двірничка. —

Поступати приїхала чи що? То спізнала, діти вже вчаться.

— Ні, — відказала досить сміливо. — Не поступати, на роботу!

Стара окинула поглядом співрозмовницю. Струнка й довгонога, світлі кучері перехоплені гумкою у пучок, на молоде пташення, яке щойно вибилося у пір'я, схоже.

— Щось ти замолода, пташко, до роботи. Вже вивчилася чи що?

— Чи що, — нотки виклику пролунали у цій короткій відповіді.

— А-а-а, — потягнула стара, — не вступила, а додому не хочеться.

— Що там вдома! Нема дому! Сама тепер!

— Йой! — стрепенулася двірничка. — Горе яке! — перестала мести й підійшла до красуні. — Нікого не маєш?

— Не-є-а, не маю і не хочу!

— Так не кажи, не кажи, ще замолода, щоб таке казати, — й стала далі вишпортувати старим стертим віником сміття. — Я оно життя прожила щитай, а сама не є. То ніц жи без рідних, та люди навкруг, хіба не? — оглянулася на свою співрозмовницю, а та уже її не слухала. Йшла вздовж вітрин й заглядала у новий для неї світ. Хіба тій старушенці зрозуміти її? Хіба вона знає, як ото дибати до магазину кілометрів п'ять? Не-а, не знає!

У широких вітринах бачила нове своє життя. «Вчитися! Пхе! Не буде вона мудохатися за партою! Не буде! Доста того, що школу скінчила! Доста!» Показала язика тій, що відбилася у широчезній вітрині, махнула старенькою валізою, а та легко злетіла вгору, що там важкого, нічого нема, бо з дому й нічого брати, дрантя купить за гроші, які заробить. «Добре, що мамка корову продала, а грошей не потратила! Добре! Тепер нехай шукають вітра в полі! Не верну! Не верну, нехай інші живуть там! Нехай інших товчуть і до роботи заставляють!»

Сонце било в очі, примружившись, читала вивіски на вітринах «Діамант», «Сніжинка», «Продукти», «Спорттовари», «Дитячий світ», «Інтурист». Скільки тут усього! Вулиці стали оживати, наповнилися галасом. Хто спішив на роботу, хто на базар, інші поспішали на навчання. Ох і приїхало по ту науку! А що та наука! Он, Ганька Максимова вивчилася і у школі вчителює! Зранку худобу порасє, вдень із шмаркачами возиться, вчить доброму і вічному, а по обіді не гірш сільської баби вигляда: хустка під бороду, язик на бороду і по городах, як кріт, риється до вечора. Що з того що вивчилася й до скрині червоного диплома поклала. З дня у день таке щастя! «Не-є, не буду такою дурною! Не-а!» Стягнула гумку з волосся, воно розлетілося дрібними кучериками по спині й залоскотало тіло, всередині також

залоскотало й тихо заскавчало, ніби цуценья там сиділо. «Чогось би та поїсти,»- дівчина стала роззиратися. Зараз вона знайде їдальню й там пообідає. Казала Ганька, що за рубля можна дуже добре поїсти.

Бризки фонтану грали на сонці різнокольоровими барвами. Торкнула несміливо тоту красу, підставила тоненького пальчика і од лоскоту щиро засміялася. Заграли звабливо ямки біля губ, уста повні й соковиті, тугі, невицілувані. Подалася далі. На перехресті звернула у бічну вуличку, так легше не заблукати, повернула навпроти фонтану, отож не загубиться. Вивіски рясніли розмаїттям кольорів. Довга алея посеред вулиці затінена старими деревами. Тут роботи двірник має доста. Перші осінні клопоти. Спробуй вимести вулицю, коли постійно падає листя! Старий відпочиває на лавочці. Поряд така ж мітла, як у двірнички з проспекту. Затягується цигаркою й поволі випускає дим. Сонце лоскоче старого й загляда йому в очі, він мружиться чи то од яскравого променя, чи од задоволення від викуреної цигарки.

— Дядечку, чи не знаєте, де тут можна поїсти? — це питання виводить чоловіка з блаженства.

— Йди просто, а вкінці алеї, з лівого боку, побачиш столову, — невдоволено проказав, аякже,

зруйнували його світ. Нема такого, щоб дати чоловіку помріяти, не-є! Сплюнув під ноги, віника до рук і ну мести оте осоружне листя, що тихим дощем опада на землю. «Вдарив би раз добре мороз, випало б усе до крапельночки, вимів би геть все і чистий спокій! Який то дурак понасаджував тоті дерева посеред міста! Мало парків чи шо!»

Ліворуч зогледіла вивіску «Їдальня N3». Швиденько перейшла вуличку й зникла за великим брудно-зеленими дверима. Нічого дивного не побачила там, за тими дверима. Схожа їдальня і в селі є, на тракторній, тільки там вона була раз чи два. Їдальня велика, у кілька разів більша за їхню. На кожному столику квіти й сільничка. Квадратні сірі столи й такого ж кольору стільці. Чисто. На кухні галасують кухарки, на касі заклопотана жіночка розкладає по комірках дрібні гроші. Кинула оцінюючим поглядом на русокосе дівча, що разом із старезно валізою притулилося біля широкого вікна.

— У нас самообслуговування! — гукнула через увесь зал.

Дівчина стрепенулася. Хіба ж вона така дурна! Вона просто не знає чи можна залишити тут свою ношу. Потім рішуче схоплюється, бере у руки валізу й прямує до лотків із їжею. Ставить на піднос друге: картоплю із котлетою, компот і булочку. Усе тягне до каси й нарешті тут розуміє, що чемодан їй

буде назаваді.

— Шістдесят сім копійок! — голосно промовляє касирка. — Піди й постав свого чемодана, ніхто його тут не вкраде! Хіба там маш золото!

— Маю те, що маю! — з викликом кинула дівчина.

Подалася до сусіднього столика. Усі ж столи вільні. Відвідувачів катма! Уже коли доїдала, до неї підійшла касирка.

— На роботу приїхала?

— А що? — з викликом кинула красуня.

— Нічого, вже знайшла? — жінка присіла за столик.

— Не-а! — замотиляла головою.

— Маєш де жити? — знову запитала касир.

— Не-а, — уже тихо проказала дівчина.

— Може підеш до нас? Нам прибиральниці потрібні...

— У-у-, замотала головою, — я не хочу у прибиральниці.

— А що вмієш? Маєш спеціальність? Ні! Нічого ліпшого не знайдеш або прибиральницею тут, або двірничкою на вулиці, ну, ще посудомийницею тебе візьмуть.

Молоде та зелене не знало й що думати.

— Не дурій! Знайдеш роботу, то підеш звідси, а так хоч якась копійка й дах над головою. Думай!

На це місце знайдемо швидко охочих: п'ятдесят рублів зарплати, місце у гуртожитку і їжа три рази денно, де таке знайдеш?

— Н-незнаю, — протягнула невпевнено.

— Не дивись, що тут мало відвідувачів, ще не вечір...

Отак двадцять літ протрубила у цій їдальні. Тепер вона нічим не нагадувала оте пташеня, що з гір спустилося у місто. Різного було тут. Мила підлогу у залі й на кухні. Коли виникала потреба, то допомагала готувати. Днювала й ночувала на роботі. Копійку заробляла. Спочатку на квартиру хотілося зібрати, бо гуртожиток то лише назва гучна. А насправді клоповник. Кого тільки тут не було! Щодень галас крик, бійки, поножовщина. Тікала на роботу. Тут хоча б сховатися можна було. Шукала інше житло. А воно ж гроші коштує. Знайшла неподалік бабульку, що куток здавала, у прибудові до старого будинку. Тепер якось можна жити було. Правда, вреднюща старушенція знайшлася. Та пані Ірина, касирка, навчила піддобрюватися до старої карги: щодня чекушечку носила, то й та прихилиться до пляшечки поки усього не висмокче й дріма у кутку. О, та горілка добре виручала молоду жінку! Буквально давала їй життя. Наловчилася красунечка наша горілочку з-під поли продавати. А що. Так усі в їхній їдальні робили. Кожна приносила із собою таке добро. А

потім, ввечері, продавали захмелілим чоловікам. Добре тоді торгувалося!

Стара згодом вмерла й квартира залишилася їй. Маленька незручна та своя. Щоб пройти до кухні, то потрібно було спочатку перейти кімнату, у кутку кухні відділила пару метрів під санвузол, звела нову стіну і кімнатка стала крихітною. Усе ж на вулицю уже не бігала. Яка там ванна! Про що казати! Добре, що на роботі душ! А їй скільки там потрібно. Усе на роботі пропада! Тепер вона касирша тут! Тепер її слухають усі. Вона знає, що краще готувати, коли й що виставляти. Білий-білісінький накрохмалений фартушок, така ж корона на високій копиці волосся, яке майстерно викладає щодень перукар, який приходить до неї на роботу зранечку. Пальці у перстенцях. У вухах коштовні сережки. Чи впізнав би тепер хто у ній ту несміливу дівчинку із села, що втекла од матері-батька, одцуралася од гір?

— Пташечко-голубочко, — не раз і не два звертається до неї черговий відвідувач, — налий у борг, віддам усе до копійки, а хоч то можеш у заставу годинник узяти...

Отак багатіла потроху. Сім'ї не мала. Надивилася на отих мужиків і плюнула. «На ніч знайду, а жити для когось не стану. Годуй, обпирай, одягай, ще й трясися над ним чи від нього! О, ні, дівоньки, не для мене таке щастя!» І жила у своє

задоволення. Життя ж бо таке коротке! Курорти, гучні компанії. Думала квартиру продати, мала ж гроші, щоб іншу прибрати, та не судилося. Ціни бабахнули, що куди там! А потім це хлібне місце приглянулося комусь. Саме так, бо на їдальню хлинули перевірки одна за одною. А ті перевірки грошей коштують! Раз трохи у тюрму не потрапила, відкупилася, немалою сумою, ой, не малою! Та що гроші, заробить ще! Іншого життя уже не бачила.

Роки проходили, потім пробігали, нарешті, у їх галопі, нестямилася як стала нікому не потрібною. Тепер ловила погляди чоловіків на собі і не могла впіймати. Ні- ні, вона ще цікавила протилежну стать. «Пташечко-голубочко, випить є що? Труби ж то палають!» І горличка витягувала з-під поли заповітну мрію відвідувача, який ще спроможний був тернутися до спіднички, хапав щасливець плящину й поспішав до гурту таких балбесів як і він. А на спідничці ще якусь мить — другу залишався теплий відбиток спітнілої долоні. Він не грів, а лиш нагадував, що вона таки ще жива. А потім компанії спітнілих і збранілих од хмільного дурману відвідувачів гріли її тіло. Вона популярна ж! Усі її кличуть до компашки! Пізніми вечорами, коли залишалися «свої», вона витягувала із сховків «живицю» й хтиво коливаючи бедрами підходила до стола запізнілих відвідувачів. О, тоді вона ловила чоловічі погляди на собі: хтиві й

безсоромні, що будили у ній жінку. Тільки часто та жінка уже не будила чоловіка, а лиш задовольняла спраглих. Перукар більше не чекав її ні в перукарні, ні у закапелку на роботі. Чи потрібен він тут посеред швабр і відер? Саме так, бо тепер вона знову при-би-раль-ни-ця! Довгий чорний халат волочився по розмазаній підлозі, патьоками брудна вода збігала по ногах технічки. Лиш із жалощів тепер пригощали жінку давні відвідувачі. Зрештою, її скоротили, а з часом їдальню закрили на реконструкцію. Як жити? Пенсії ще не отримує.

— Хіба впервой? Прорвемося, ребята! — усміхалася широко надщербленим ротом.

По кілька день ніхто із сусідів не бачив її. Прибудова, у якій жила красуня, гиніла. Протрухлий дах зяв проіржавілими дірками, немиті вікна, обшарпані двері й купа непотребу бовваніли під похилими східцями. Згодом картина змінилася.

До осені під вікнами будинку метушилися робітники. Виклали бруківкою подвір'я, насадили клумби, лавочки садові понаставляли й маленький дворик заграв веселкою. Старої прибудови не впізнати, її розміри збільшилися, а подвір'я зменшилося. Будова сяяла широкими склопакетами, фігурними ґратами, зграбненькі східці піднімалися до шикарних броньованих дверей. Найбільше кидалася в очі вивіска, що грала золотом

«Адвокатська контора. Ноторіальні послуги.» Обдертий старий мур, що відмежовував старе подвір'я од вулиці замінили високим кованим парканом і тепер було видно центральну частину міста. Водограй, відновлений не так давно, вигравав на сонці веселкою й вона відбивалася у вікнах адвокатської контори.

З вулички, навпроти водограю, щоранку виходять немиті чоловіки. Саме тут вони ночують у котромусь із підвалів. Бомжі! Молоді й старі. Їх четверо. Дві годовані й опасисті собаки супроводжують чоловіків щоденно. Мужчини вайлуvато, знехотя, з великими старими торбами й одним возиком вирушують щоразу на промисел: пляшки, папір, а то й їжу. Чимчикують старою бруківкою, змоченою ще вдосвіта автополивачками. Грає старе каміння на сонці й здається, як і багато літ тому, що то плесо ріки, яке не встигло сховатися під камінь. За чоловіками висувається із підвалу висока жінка. Чисто одягнена, як на такий контингент, чорні окуляри на голові, жовте й оддуге обличчя, розбухлі синюшні губи кривляться у гримасі, яка нагадує усмішку, бо ямки на обвислих щоках виразно вимальовуються глибокими шрамами. Налягає на ногу. Чоловіки не підганяють її, ні, вона з ними й без них. Сама по собі. Часто жінка сама сидить на лавчині біля фонтану, затягується цигаркою і надщербленим

ротом випускає дим, усміхається світу, годує голубів крихтами й голосно протягує:

— Пташечки-и-и мої-ї-ї!

ХОРОШЕ ЖИТТЯ

Завше боялася закритого приміщення. Панічно, аж подих їй перехоплювало з цього страху. Марії уже огого скільки літ, а страху, мабуть, не менше. Той страх найбільша кара у її житті. Тепер, у сімдесятку, як не соромно їй ще складніше. Вдома не розуміють її: сміються. «Смійся, смійся, бодай тобі такого не знати», — думає, коли онук кпинить з її слабинки. Хіба йому зрозуміти таке?

— А ти з ним не панькайся, не панькайся, — каже сусідка, — закрила б одного разу у комірчину, то знав би як з баби глумитися.

— От ти скажеш так скажеш! Я б хіба змогла так дитину налякати?

— Чого ж ні? Він же отой бузовір не такий вже маленький! — невгавала товаришка. — Бешкетник він, а не дитина.

— Кажи що хочеш та він мій онук.

— Ага, онук, особливо коли тобі пенсію приносять...

— Що ж ти такого кажеш, він моя кровиночка, він мій онук! А ти, ти... — злилася

Марія, — ти дурна стара баба.

— Я!? Я!? — бісилася сусідка. — То ти стара дурна тетеря. Добре робить, що замикає в тій комірчині! Спробуй ще раз у стелю гупати, то так гупну, що панель обвалиться у тій комірчині й тебе там придушить! Дура-а-а!

— Од такої чую! Старе стерво бездітне!!!

Двері за сусідкою гримнули так, що навколо одвірка повилітала шпаклівка.

— З-зараза-за-а ч-чортова! — і тут же Марія сполошилася, у хаті ж, а згадує оттого, що не треба. — Господи, прости нерозумну! — стала навколішки перед образом Матері Божої й зашептала молитву.

Вона незчулася як додому повернувся онук.

— Ба!!! Їсти дай! Швидко! Часу нема, на футбол іду! Чуєш!?

Марія поспішала закінчити молитву.

— Ти чуєш, їсти дай! — голос Марка донісся із кухні. — Хавчику зовсім нема. З чого канапку робити?

— Чого горланиш? Їжа оно, на плиті, ще теплесенька.

— Борщ? — глянув під кришку. — Сама хлепчи, я не порося юшку цідити.

— Хто ж тебе такого вчить? Хіба ж можна так себе поводити? — тихо озвалася від плити Марія. — Я наллю, м'ясця покладу.

— Налити хочеш, ба? Наливай! Міцненького, а м'ясця можна, тільки кістки не кидай, я не пес.

— Марку, Марку, що ж з тебе виросте? — заломила руки. — Як ти розмовляєш? От напишу мамі, жодної копійки не вишле...

— Що-о-о!!! — заревіло за спиною. — Давно верещала у комірчині!

Жінка повернулася до вікна, втягнула шию й замружила очі. Уся її постать затремтіла, як осиковий лист на вітрі.

— Не тремти, їсти давай! — й за спиною заскрипіло крісло. — Не дрейф, давай хавчик і я пішов.

— Ти б сьогодні вдома побув чи що? — почала здалеку жінка. — Он і трохи повчитися треба. Мама писала, щоб трохи вчився, треба ж кудись поступати.

— А вона чого поперлася в Італію? За красивою жізнью? Алі шо? — наминав за обі щоки онук.

— Ти ж знаєш, не од хорошого життя. Тебе ж на ноги треба поставить...

— Отож, нехай і ставить. Бабки хай заробля, а то все листи пише чи дзвонить.

— Хіба ж не працює...- й недокінчила.

Онук зірвався на рівні ноги так, що тарілки на столі задзеренчали, компот розлився й пацьорками збігав по столі й дзюркотів на підлогу.

— Не знаю! І не хочу знати! Бо бідуємо як і бідували! Хлопці і на море їздять, і машини мають, а мене ти довбеш і довбеш: «Вчися, вчися...»-перекривив її,- гроші тепер потрібні, тоді й диплом буде!

Стукнув по столі і чуркнув у передпокій.

— Ти мені гляди з такими розмовами, гляди, — накивав пальцем, прищуривши око, недобре так, ой як недобре.

Вхідні двері хряснули і в квартирі запанував спокій, лише поодинокі каплі компоту, що збігали зі столу порушували його.

Змінився в останні роки онук, ой як змінився. Марія доглядала його, у школу бігала щотижня, а потім із керівничкою класною домовилася, то усе по телефону за нього довідувалася. Аякже, дочка на неї сина залишила, а сама на заробітки подалася. Думали: рік-два, а минуло уже всі шість. Жодного разу додому не навідалася. Лише гроші й посилки передає. Тепер тільки гроші. А він, як билина у полі, куди вітер, туди і хилиться. Тепер, як силу свою відчув, дурним зовсім став. Одного боїться Марія, щоб наркоманом не став. Аякже встережешся од лиха такого? Мовчить про свою біду, а кому пожаліється? Бач, товарищі дещо розказала, та що з того вийшло. Хіба свою біду кому на посміх кинути? Хто ж її пожаліє, коли рідне так зневажає?

Марія прибрала зі столу й подалася у кімнату. Ніколи не зачиняла дверей, бо ще з дитинства боялася замкненого простору. Її давили стіни, не давали дихати. Вона не користувалася ліфтом, у комірчину боялася заходити. Стіни налазили на неї, перехоплювали подих, в очах темніло. Кричала несамовито, а тоді втрачала свідомість. Тепер її радість, онук, у котрому душі не чула, знущається над нею. Хлописько вигнався під стелю, а розуму катма. Егоїст страшений, нахаба. Не знала його батька. Ніколи дочка не розповідала як «знайшла» свою кровиночку. А вона й недопитувала. Для чого? Захоче, то скаже сама. Не молоденька, в літах, тридцятка минула, а ніхто не посватав, хіба життя чогось вартує, коли нема для кого жити? Ночами плакали: кожна у своїй кімнатці. Марія над долею жіночою, Нінка — над своєю. Та коли принесли маленького згорточка в дім, життя набуло нового сенсу. Помолоділи обоє. Пелюшки, суміші, животик, вушко, зубки — тепер увесь світ крутився біля їх маленького. Марко ріс щасливою дитиною. Все робилося лише для нього. А що, недама говорять: «Дитина на світ сама не просилася». Раз обзавелися, то треба жити для неї. Саме у цьому була їх помилка. Виростили вони із Ніночкою справжнісінького тругня. Ні, не Ніночка винна у цьому, а саме вона, Марія. Кому ж як не їй було знати, що забагато, то недобре.

Вечір насувався на місто. Восени швидко темніє. Марія засвітила й стала готувати вечерю. Марко от-от надійде. Злий він сьогодні. А вона приготує йому дерунців, це його улюблена страва, от і відійде, заспокоїться. Місяць вигулькнув з-за рогу будинка, що навпроти. Великий, повний, на мороз. Заморозки у цю пору не дивина. «Треба картоплю до хати заволокти, а то примерзне на балконі», — подумала жінка й зітхнула. Сама пртягне, бо знову нарветься на невдоволення. «От і знову пасую перед малоліткою,»- похитала головою й подалася до балкону. Якось перетягнула мішки, поставила вздовж стіни й накрила стареньким покривалом. Сіла на тахту й довго відсапувалася. А що ж не молоденька вже, то й нічого дивуватися. Навпроти зі стіни їй усміхалася Ніна. Школярка. Очі великі, обрамлені довгими віями. Темне густе волосся заплетене у товсту косу, яка лежить на грудях. Ледь-ледь вловима посмішка. Артистка! Марія усміхнулася донечці. Далеко загнало її життя, ой, як далеко!

«Нінко, Нінко! Доню, додому їдь уже, додому. Хлопця тратимо, а все я тому виною, дорогенька. Я, стара тетеря, не розумію теперішню молодь. Їдь додому, доню!»- мовчки розмовляла із своєю дитиною. Не почує її дочка, не почує. Стрепенулася. На поверсі зупинився ліфт. Подріботіла у коридор, щоб відчинити двері.

Постояла хвилю- другу, нема нікого. Здалося чи що? Заглянула у вічко. Нікого. Легенько прочинила двері, та вони під напором важкого рвучко прочинилися й вдарилися об стінку. У коридор ввалилося тіло, півтіла.

— Марку, дитино, що з тобою! — скрикнула й луна відізвалася вниз.

Сусідські двері прочинилися.

— Що, Миронівно, подаруночок прислали? — гигикнув дурнувато сусідський зять. — Бач, який безвольний, трутень.

— Андрійку, сину, він не дихає!!! — гукнула.

— Ти чого, Миронівно? Він п'яний, надудлився пива й горілки.

— Анрійку! Ш-швидку в-викликай, молю! В-вик-кликай швидку!

Далі не пам'ятає нічого. Збіглися сусіди, прибігла Галина із восьмого, дарма, що зранку пересварилися. Це вона вже шукала паспорт, роздобула десь гроші й відправила товаришку із внуком у лікарню.

— Не бійся, квартиру замкну, а завтра прийду у лікарню, тоді вже знатимемо що до чого.

Марія тільки подивовано поводила головою то туди, то сюди. Їй були зовсім незрозумілими слова лікаря із швидкої.

— Ні, не наркоман, не вживав. Не знаю, не бачила.

— Всі так кажуть спочатку, не бійтеся, мамашо, відкачаємо вашого онука.

— Я-як? Щ-що відкачаєте?

— Гроші беріть із собою, тітко Маріє, гроші! — твердив сусідський зять. — Без них навіть не їдьте у лікарню. — Тепер добрі гроші відкачають...

— Мовчи, телепню, — це сусідка приструнила веселого й здогадливого зятка. — Не позорся, йолопе!

— Шо я такого сказав, шо!? — підстрибував той.

— Мовчи, кажу тобі, п'янчуго! Думаш комусь гроші на балконі ростуть?

— Ги-ги-ги...

— Тьху! — сплюнула теща. — Дурень!

Насилу витягли ноші на вулицю. Добре, що ліфт вантажний у них є, а Марія підтюпцем по сходах подріботіла. Швидка ще трохи й без неї би поїхала, коли б Галина не опам'яталася.

— Пане докторе, а можна бабуся біля водія сяде, бо боїться у халабуді їздити.

— Пішки хай йде, — кинув зневажливо.

— Клаустрофобія у неї, а то її єдиний онук.

— Як один, то треба було добре пильнувати, а не бавитися у бабусю, — ще болячіше ранив серце.

— Хіба їх тепер вбережеш... — розгублено спромоглася видавити Марія. — Я, я пішки...

— Ти що ж таке кажеш, людоньки, ви чуєте? — сплеснула у долоні Галина. — Вона пішки піде.

— Сідайте тут, — посунувся лікар, даючи місце біля себе.

Як доїхали й не пам'ятає. Всю дорогу в очі били вогники, проносилися мимо машини, водій чортихався, а лікар із медсестрою обговорювали свої справи. Здавалося, що коли б її загубили по дорозі, то й ніхто б не згадав, що з ними їхала бабуся.

Що було потім, у лікарі, то й не хочеться згадувати, бо серце такого не витримає ще раз. Їх поклали у лікарню, вірніше, поклали Марка, а бабуся просто не прогнали додому.

— Здоров, народ! — гучно промовив лікар у передпокої лікарні. — Наркомана приймайте.

— Чого до нас! Мало маємо клопотів? — невдоволено промимрила медсестра. — Не було куди везти?

— А-а, — заперечливо похитав головою лікар. — Уявляєш, красунечко, не було. Ваш район, то й вичухуйте.

— То коли ти чергуєш завжди підсуваєш нам свиню.

— Не плошай, буде усе ок. Молодий, витягнете, ще не колеться.

— І де вони оту заразу беруть!?

— Га-га-га, загнула мати! Де? В аптеці! В аптеці!

— А гроші? То ж немалі гроші коштує таке задоволення.

— Немалі, рибонько, немалі.

Вони розмовляли й не звертали на хлопця уваги. Перенесли з нош на тапчан. Лікаря все не було. Чергова медсестра записала те, про що розказав лікар, стала розпитувати Марію. Що знала те й відповідала. Потім її залишили у спокої. Черговий лікар десь затримувався. Марія нервувала у коридорі. Що-що, а розуміла, її онуку потрібна допомога, що робити не знала. Санітарка протирала довгого сірого коридора. Так, безбарвно, знехотя, махала шваброю, залишаючи по собі мокрі полоси. Дійшла до лавки на котрій сиділа Марія. З цікавістю глянула на неї.

— Кого привезли?

— Онука.

— А доктор є?

— Ні, ще не прийшов.

— Ха! А де ж дівся! Є. Гроші дали?

— Я-які? — спитала Марія.

— Перший раз чи шо?

Жінка ствердно кивнула головою: перший.

— На лапу тре дати, — тихо промовила санітарка. — двадцятку медсестрі, а та вже доктора покличе, тому сотку готуйте, бо пропаде внук. Тре

помастити, то й буде давати му раду. Йдіть до сестрички.

Марія стала копирсатися у кишенях, нарешті знайшла гаманця. В одну руку взяла двадцятку, в кишеню поклала сотню й подалася у приймальню. Яюсь насмілилася всунути оту двадцятку медсестрі, а згодом знайшовся лікар. Тому сотку всунула до кишені. Ніхто не знітився, не відмовився, подякували й заходилися біля онука. Нарешті спровадили на п'ятий поверх у чергову терапію. Отут розпочалися справжнісінькі тортури. Хіба не тортури знуцання із хворого?

Бігла темними східцями на п'ятий поверх, онука повезли ліфтом. Поки додибала до тієї терапії, серце з грудей вистрибувало. А куди далі бігти? На поверсі три крила. Та серце підказало, зрештою, просто потрапила у потрібне крило. Бігла довгим коридором. Смішно, бігла, радше повзла. Та як потрібно то й поповзом лізла б до тієї палати. Онука ж тратить, що своїй дитині скаже, га? З-за рогу висунулася дебела низького зросту постать, широко позіхаючи.

— Куди!? — гаркнуло раптово заспане чудо.

— О-он-н-нука п-привезли сюди, — відсапуєчись промовила Марія.

— Я то розумію, а куди ви претесь?
Відвідувачі приходять після обіду!

— В-він не приходить до тями...

— То й що?!

— Як що!?

— Не морочте голову, жіночко. Не заважайте працювати, бо охорону викличу! — й подалася до кабінету.

Марія застигла біля стіни. Жодного стільця чи лавочки, а ноги ставали ватяними. От-от впаде. Схопилася рукою за підвіконня, оперлася до відкосу. Хвиля- друга: вона знає, що тепер потрібно робити, знає! Рука пірнула у кишеню старенького пальта. Зношений гаманець тут, легкий та худий, а все ж там щось таки є. Розтиснула замок, у середині лежало дві купюри по двадцять гривень, в іншому відділенні дві п'ятдесятки. Стиснула у кулаці одну із бузково-синіх купюр і рішуче направилася до дверей, за якими заховалася черговий лікар. Стукати чи ні? Легенько шкрябнулася у двері й прочинила їх. За столом сиділа молода жінка й пила каву. На кушетці вмощувалася та, котру зустріла на коридорі.

— Чого треба!? — разом вигукнули.

— Я, я до вас, там привезли мого онука.

— І? — запитально глянула на неї досвідчена рятувальниця.

— Чи не можна побути біля нього? — Марія ближче підійшла до кушетки й невміло тицьнула у руку гроші.

Лікар, як у нічому не бувало розправила

зім*яту п*ятдесятку й поклала її до кишені.

— Йдіть, там, у коридорі, справа.

— Як у коридорі?

— А де я вам візьму палату? Місць нема!

Однаково через кілька годин його перевезуть в реанімацію.

— А-а чому не зараз?

— Місця там нема, ясно?! — чергова стала нервувати. — Вмре хто, то його й заберуть від нас.

— Хто ж йому допоможе? Хіба сюди привозять для того, щоб чекати черги, щоб умерти?

— Чого хочеш!? — зірвалася лікарка. — Чого!? Я не Бог! Які претензії до мене!? Бач, — це вже до товаришки по кабінету, — бач, спочатку з дітей наркоманів роблять. А потім ти їх маєш врятувати!

Марія здивовано повела очима з однієї на іншу.

— Дитину рятуйте! Рятуйте! — закричала несподівано для себе.

— Ану замовкни, бабко!!!

— Не мовчатиму, ні! Рятуйте дитину!!! — й подалася у коридор. — Ря-я-ту-у-йте-е-ди-и-ти-и-ну-у-у!!!

— Чорти б тебе взяли! — слідом за нею висунулися дві жіночки. — Тихо! Кому сказали, тихо! Тут хворі!

— А я не собаку привезла сюди! Дитину

рятуйте-е-е!!! — уже несамовито кричала Марія.

— Істеричка!

З пртилежного кінця коридору бігла медсестра. Заспана, здивована, розпатлана.

— Волосся прибери!

— Мойсеївно, що трапилось?

— Хворого привезли. Глянь, що там пише у приписі? Тапчан поставте у третій.

— Тож там місця нема.

— Став кажу тобі!

— Нічого так собі, став, а постіль чисту стели на тих пару годин, потім пери...

— Не бурчи, бо...

Щось там таки робили, а хіба Марія знає що? У палаті вісім чоловік, тапчан поставили під самим умивальником. Коли б хотів хворий, що лежав на ліжку зліва встати, то обов'язково б став на Марка. З коридора тягнуло холодом і туалетом, бо за тоненькою стінкою був санвузол.

— То це тут лежатиме моя дитина?

— Де є місце, там і лежатиме. Ще й за таке подякуйте, могли за порушення спокою і геть погнати.

Марія склала руки як до молитви, згодом заломала їх і у німому голосінні звернулася до Всевишнього. За якийсь час забігали санітарки й медсестра. З реанімації прийшли за Марком. Бог таки вчув благання бабусі. Лікар переглянула й